

Spis treści

- 12 Wskazówki dla czytelnika
- 14 Przewodnik czytelnika

16 Wprowadzenia

- 17 Psychoanaliza a modernizm HF
- 24 Społeczna historia sztuki.
Wzorce i koncepcje BB
- 34 Formalizm i strukturalizm YAB
- 42 Poststrukturalizm i dekonstrukcja RK
- 51 Globalizacja, sieci i konglomerat
jako forma DJ

1900–1909

- 64 1900a Sigmund Freud publikuje w Wiedniu *Objaśnianie marzeń sennych*; narodziny psychoanalizy zbiegają się z rozkwitem ekspresyjnej twórczości Gustava Klimta, Egon Schielego i Oskara Kokoschki.
- 69 1900b Henri Matisse odwiedza Auguste'a Rodina w jego paryskiej pracowni; nie akceptuje stylu rzeźbiarza.
- 76 1903 Paul Gauguin umiera na Markizach w Polinezji Francuskiej; malarstwo Gauguina, nawiązujące do tradycyjnej sztuki tubylców, wywiera wpływ na wczesne prace André Deraina, Henri Matisse'a, Pabla Picassa i Ernsta Ludwiga Kirchnera.
ramka: Egzotyczne i naiwne
- 82 1906 Paul Cézanne umiera w Aix-en-Provence; śmierć Cézanne'a i wystawy retrospektywne Vincenta van Gogha i Georges Seurata w poprzednim roku oznaczają przejście postimpresjonizmu do historii, jego miejsce zajmują fowizm.
ramka: Roger Fry i grupa Bloomsbury
- 90 1907 Pablo Picasso przypuszcza atak na sztukę tradycyjną swoimi nowatorskimi, wyraźnie inspirowanymi sztuką prymitywną *Pannami z Avignon*.
ramka: Gertrude Stein
- 97 1908 Wilhelm Worringer publikuje *Abstraktion und Einfühlung*, gdzie przeciwstawia sztukę abstrakcyjną przedstawiającej, ukazując tę pierwszą jako wyraz wycofania się ze świata, tę drugą – jako wyraz zaangażowania; rozbieżność tę zgłębiają – każdy na swój sposób –

niemiecki ekspresjonizm i angielski wertycyzm.

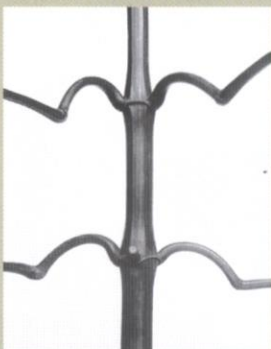
- 102 1909 F.T. Marinetti publikuje pierwszy *Manifest futurystyczny* w paryskim „Le Figaro”; po raz pierwszy awangarda korzysta ze środków masowego przekazu, by rzucić wyzwanie historii i tradycji.

1910–1919

- 112 1910 *Taniec II i Muzyka* Henri Matisse'a skrytykowane na Salonie Jesiennym w Paryżu; w obrazach tych artysta ze skrajną konsekwencją realizuje koncepcję „dekoratywności” w sztuce, tworząc rozległe płaszczyzny koloru trudne do ogarnięcia wzrokiem.
- 118 1911 Pablo Picasso zwraca do Luwru dwie „pożyczone”, a w istocie skradzione przez inną osobę, iberyjskie kamienne głowy; zmienia styl i wraz z Georges'em Braque'em zaczyna rozwijać kubizm analityczny.
ramka: Guillaume Apollinaire
- 124 1912 Narodziny kolażu kubistycznego w czasie ścierania się sprzecznych nurtów w kulturze, w życiu społecznym i politycznym; w poezji nadal znaczący wpływ ma symbolizm, rozwija się kultura masowa, a socjaliści protestują przeciwko wojnie na Bałkanach.
- 130 1913 Robert Delaunay wystawia w Berlinie cykl obrazów *Okna*; w Europie trwa dyskusja nad problemami i paradygmatami sztuki abstrakcyjnej.
- 137 1914 Władimir Tatlin pracuje nad konstruktywistycznymi formami przestrzennymi, a Marcel Duchamp przedstawia ready made; te pierwsze przekształcają kubizm, drugie z nim zrywają; w ten sposób obaj artyści dokonują dopełniającej się krytyki tradycyjnych środków wyrazu w sztuce.
ramka: „Peau de l'Ours”
- 142 1915 Kazimierz Malewicz pokazuje swoje suprematystyczne płótna na wystawie *0.10* w Piotrogradzie, porządkując w ten sposób rosyjskie formalistyczne koncepcje sztuki i literatury.

- 147 1916a W Zurychu powstaje międzynarodowy ruch dada jako reakcja na katastrofę I wojny światowej oraz na prowokacje futuryzmu i ekspresjonizmu.
ramka: Czasopisma dadaistyczne
- 154 1916b Paul Strand publikuje swoje zdjęcia na łamach wydawanego przez Alfreda

Stieglitz magazynu „Camera Work”; tworzy się amerykańska awangarda, skupiona wokół złożonej relacji między fotografią a innymi dziedzinami sztuki.

ramka: Armory Show

160 1917a Po dwóch latach intensywnych poszukiwań Piet Mondrian ostatecznie zwraca się ku abstrakcji i zmierza w stronę neoplastycyzmu.

166 1917b W październiku wychodzi w Lejdzie pierwszy numer miesięcznika „De Stijl”, redagowanego przez Theo van Doesburga; po 1922 roku pismo ukazuje się nieregularnie, ostatni numer, datowany na 1932 rok, poświęcony jest pamięci van Doesburga, który zmarł krótko przedtem w szwajcarskim sanatorium.

172 1918 Marcel Duchamp maluje swój ostatni obraz *Tu m'*, podsumowujący jego nowatorskie poczynania w sztuce, takie jak wykorzystanie przypadku, ready made i statusu fotografii jako „wskaźnika”.

ramka: Rose Sélavy

178 1919 Pierwsza od trzynastu lat wystawa indywidualna Pabla Picassa w Paryżu; pojawienie się pastiszu w jego twórczości zbiega się z mającą szeroki zasięg reakcją antymodernistyczną.

ramka: Siergiej Diagilew i Balety Rosyjskie
ramka: Rappel á l'ordre

1920–1929

186 1920 Pierwsze Międzynarodowe Targi Dadaistyczne w Berlinie; rozdział między sztuką awangardową a tradycyjną prowadzi do upolitycznienia praktyki artystycznej i pojawienia się fotomontażu jako nowego środka wyrazu.

192 1921a W *Trzech muzykantach* Pablo Picasso odwołuje się do klasycystycznego malarstwa Nicolasa Poussina, rozwijając kubizm syntetyczny, nurt dominujący w powojennym modernizmie.

ramka: Sceny z życia bohemy

198 1921b Artyści z moskiewskiego Instytutu Kultury Artystycznej uznają konstruktywizm za kierunek w sztuce wychodzący naprzeciw potrzebom nowego społeczeństwa.

ramka: Radzieckie instytucje kulturalne

204 1922 Hans Prinzhorn publikuje *Bildnerei der Geisteskranken*, w którym analizuje dzieła Paula Klee i Maxa Ernsta jako przykłady „sztuki umysłowo chorych”.

209 1923 W Weimarze zostaje otwarta pierwsza wystawa Bauhausu, najważniejszej w XX wieku szkoły sztuki nowoczesnej i wzornictwa.

214 1924 André Breton wydaje pierwszy numer „La Révolution Surréaliste”, przedstawiając zasady estetyki surrealistycznej.

ramka: Czasopisma surrealistyczne

220 1925a Wystawa Sztuki Dekoracyjnej w Paryżu zwiastuje narodziny nowoczesnego kiczu; koncepcja domu-maszyny Le Corbusiera staje się koszmarem modernistów; projekt klubu robotniczego Aleksandra Rodcenki opowiada się za nową relacją między ludźmi a przedmiotami.

ramka: Czarne deco

226 1925b Kurator Gustav F. Hartlaub organizuje w Kunsthalle w Mannheim pierwszą wystawę grupy Neue Sachlichkeit (Nowa Rzeczowość), wpisującą się w międzynarodową tendencję do *rappel á l'ordre*; swoisty „realizm magiczny” prac tych artystów zwiastuje koniec ekspresjonizmu i dadaizmu w Niemczech.

232 1925c Oskar Schlemmer publikuje *Die Bühne im Bauhaus*, przedstawiając manekina i robota jako wzory nowoczesnych aktorów; inni artyści, a zwłaszcza artyści związane z dadaizmem badają potencjał alegoryczny lalki i kukielki.

238 1925d Trzeciego maja odbywa się publiczny pokaz filmów awangardowych pt. *Der absolute Film*; w programie są eksperymentalne prace Hansa Richtera, Vikinga Eggelinga, Waltera Ruttmanna i Fernanda Légera; artyści dążą do wykorzystania filmowych środków przekazu w sztuce abstrakcyjnej.

244 1926 W Hanowerze powstają *Der Demonstrationraum* El Lissitzky'ego i *Merzbau* Kurta Schwittersa; konstruktywiści i dadaści wypracowują koncepcję muzeum jako archiwum oraz alegorię przetrwania modernistycznej jako melancholii.

248 1927a René Magritte, uprawiający w Brukseli sztukę użytkową, przyłącza się w Paryżu do surrealistów; w swym malarstwie gra idiomami z reklam i niejednoznacznościami języka i przedstawienia.

252 1927b Constantin Brancusi tworzy odlew *Nowo narodzonego* w stali nierdzewnej; rzeźba wywołuje ostry spór w kwestii rozróżnienia między sztuką wysoką a produkcją przemysłową; kulminacją sporu staje się proces w USA w sprawie *Ptaka w przestrzeni* Brancusiego.

256 1927c Charles Sheeler zostaje zatrudniony do wykonania zdjęć nowego kompleksu fabryk Forda nad River Rouge; amerykański modernista nadaje wymiar poetycki fotografowanemu obiektom przemysłowym; Georgia O'Keeffe przeniesie takie podejście do przedstawień świata natury.
ramka: MoMA i Alfred H. Barr jr

262 1928a Publikacja *Unizmu w malarstwie* Władysława Strzemińskiego, a następnie książki o rzeźbie, *Kompozycja w przestrzeni*, napisanej wspólnie z Katarzyną Kobro, oznacza apogeum międzynarodowego zasięgu konstrukttywizmu.

268 1928b Publikacja *Die neue Typographie* Jana Tschicholda potwierdza wpływ radzieckiej awangardy na opracowanie graficzne książek i reklamę w krajach Europy Zachodniej i jest świadectwem powstawania stylu międzynarodowego.

274 1929 Wystawa *Film und Foto* w Stuttgarcie, zorganizowana przez Deutscher Werkbund, trwająca od 18 maja do 7 lipca, ukazuje różnorodność form rozwoju fotografii i międzynarodowych dyskusji nad środkami przekazu, jakimi są film i fotografia; wystawa stanowi przełomowy moment rozwoju dwudziesto-wiecznej fotografii i daje początek nowej teorii, krytyce i historiografii tej dziedziny sztuki.

1930–1939

282 1930a Wprowadzenie w latach 20. i 30. masowej konsumpcji i czasopism modowych w Republice Weimarskiej stworzyło nowe ramy produkcji i dystrybucji fotografii. W rezultacie wyłoniła się grupa liczących się fotografek.

287 1930b W recenzji *L'art primitif* w „Documents” George Bataille uwidacznia rozłam w awangardowym podejściu do prymitywizmu i głęboki podział wśród surrealistów.
ramka: Carl Einstein

292 1931a Alberto Giacometti, Salvador Dalí i André Breton publikują teksty dotyczące „obiektów o symbolicznych funkcjach” w czasopiśmie „Le Surréalisme au service de la révolution”; surrealistyczna estetyka fetyszyzmu i fantazji wkracza do królestwa przedmiotów.

297 1931b Kiedy Joan Miró utwierdza się w zamiarze „zabicia malarstwa”, a Alexander Calder zastępuje swoje delikatne mobile statecznymi stabilami, europejskie malarstwo i rzeźba przejawiają nową wrażliwość, która odzwierciedla koncept „bezformia” Georges’a Bataille’a.

303 1933 Portret Lenina – fragment muralu pędzla Diega Rivery na Rockefeller Center

wywołuje skandal; meksykańscy muraliści malują murale o tematyce polityczno-społecznej w różnych amerykańskich miastach, tworząc precedens dla politycznej, awangardowej sztuki w USA.

308 1934a Podczas pierwszego kongresu Związku Pisarzy ZSRR zostaje określona doktryna radzieckiego socrealizmu.

314 1934b Henry Moore w *Celach rzeźbiarstwa* formułuje brytyjską estetykę rzeźbiarstwa bezpośredniego, którego założenia są zawieszone pomiędzy figuratywnością a abstrakcją, pomiędzy surrealizmem a konstrukttywizmem.

319 1935 Walter Benjamin pisze *Dzieło sztuki w dobie reprodukcji technicznej*, André Malraux wprowadza koncepcję „muzeum wyobraźni”, a Marcel Duchamp zaczyna prace nad *Pudelkiem-w-walizce*; wpływ reprodukcji, który pojawia się w sztuce za sprawą fotografii, odczuwalny jest również w teorii estetyki, historii sztuki i działalności artystycznej.

324 1936 W ramach programu Nowy Ład D. Roosvelta Walker Evans, Dorothea Lange i inni fotografowie mają dokumentować wiejskie życie Ameryki w dobie wielkiego kryzysu.
ramka: Work Progress Administration (Zarząd Rejestrowania Postępu)

329 1937a Mocarstwa Europy konkurują ze sobą w narodowych pawilonach sztuki, handlu i propagandy podczas międzynarodowej wystawy w Paryżu, tymczasem naziści otwierają w Monachium wystawę Sztuki Zdegenerowanej, dyskredytującą sztukę nowoczesną.

334 1937b Naum Gabo, Ben Nicholson i Leslie Martin publikują w Londynie *Circle*, umacniając instytucjonalizację abstrakcji geometrycznej.

338 1937c Pablo Picasso odświeża *Guernicę* w republikańskim pawilonie hiszpańskim na międzynarodowej wystawie w Paryżu.

1940–1944

348 1942a Odejście amerykańskiej awangardy od polityki osiąga punkt ostateczny, gdy Clement Greenberg i redaktorzy „Partisan Review” odchodzą od marksizmu.

353 1942b II wojna światowa zmusza wielu surrealistów do emigracji z Francji do USA; dwie wystawy w Nowym Jorku są wyrazem refleksji o życiu na obczyźnie.

ramka: Wygnańcy i emigranci
ramka: Peggy Guggenheim

358 1943 James A. Porter publikuje w Nowym Jorku *Czarną Sztukę Nowoczesną*, pierwszą naukową analizę sztuki afroamerykańskiej; renesans w Harlemie promuje świadomość rasową.

364 1944a Piet Mondrian umiera, nie ukończywszy *Zwycięstwa boogie woogie*, pracy, która ucieleśnia jego koncepcję malarstwa jako przedsięwzięcia destrukcyjnego.

369 1944b Po wybuchu II wojny światowej „starzy mistrzowie” sztuki nowoczesnej – Matisse, Picasso, Braque i Bonnard rozważali, czy nie odmówić ucieczki z Francji w akcie oporu przeciwko barbarzyństwu: odkryty po wyzwoleniu styl, który wypracowali podczas lat wojny, rzucił wyzwanie nowemu pokoleniu artystów.

374 Okrągły stół | Sztuka w połowie wieku

1945–1949

388 1945 David Smith tworzy *Niedzielny filar*: konstrukcję rzeźbiarską, stworzoną przy wykorzystaniu zasad rzemiosła sztuki tradycyjnej i metody przemysłowej nowoczesnej produkcji.

393 1946 Jean Dubuffet wystawia *hautes pâtes* (grube pasty), potwierdzając skatologiczny trend w powojennej sztuce francuskiej, który wkrótce zyska nazwę „informel”.
ramka: Sztuka marginesu

399 1947a W Black Mountain College w Północnej Karolinie Joseph Albers rozpoczyna cykl *Warianty* rok po tym, jak László Moholy-Nagy umiera w Chicago; zaszczerpione w USA idee Bauhausu zostają przeformułowane przez różne artystyczne imperatywy i presje instytucjonalne.

404 1947b Publikacja *Possibilities* w Nowym Jorku obwieszcza wyłonienie się ruchu ekspresjonizmu abstrakcyjnego.

411 1949a Magazyn „Life” zadaje czytelnikom pytanie: „Czy Pollock jest największym żyjącym malarzem w USA?”; twórczość Jacksona Pollocka okazuje się symbolem sztuki nowoczesnej.

416 1949b Cobra, stowarzyszenie młodych artystów z Kopenhagi, Brukseli i Amsterdamu, wydaje magazyn o tym samym tytule, w którym wzywa do powrotu do „podstawowego źródła życia”; w Anglii nowi brutalisci proponują surową estetykę odpowiednią do trudnych warunków życia w powojennym świecie.

1950–1959

- 424** 1951 Druga indywidualna wystawa Barnetta Newmana okazuje się porażką; zostaje wykluczony z grona ekspresjonistów abstrakcyjnych, a później okrzyknięty ojcem minimalistów.
- 430** 1953 Kompozytor John Cage współpracuje z Robertem Rauschenbergiem przy pracy „Ślad opony”; mechaniczny odcisk w różnych pracach Rauschenberga, Ellswortha Kelly’ego i Cy Twombly’ego staje się bronią przeciwko ekspresyjnemu gestowi.
- 435** 1955a Grupa Gutai proponuje podczas swojej pierwszej wystawy w Tokio nową interpretację malarstwa gestu Pollocka, w której termin „action painting” rozumiany jest dosłownie i podejmuje dialog z tradycyjną estetyką japońską.
- 441** 1955b Wystawa „Le mouvement” w galerii Denise René w Paryżu popularyzuje sztukę kinetyczną.
- 447** 1956 Wystawa *This is tomorrow* w Londynie jest kulminacją poszukiwań powojennych relacji pomiędzy sztuką, nauką, technologią, projektowaniem i kulturą popularną, które podjęła grupa Independent, prekursorzy brytyjskiego pop-artu.
- 453** 1957a Dwie niewielkie awangardowe grupy, Międzynarodówka Letrystyczna i Bauhaus Wyobraźni łączą się, aby utworzyć Międzynarodówkę Sytuacjonistyczną, najbardziej zaangażowany politycznie ruch powojenny.
- 460** 1957b Ad Reinhardt pisze „Dwanaście zasad dla nowej akademii”: kiedy Europa na nowo formułuje awangardowe paradygmaty malarstwa, W USA Reinhardt, Robert Ryman i Agnes Martin zgłębiają monochromatyczne siatki.
- 466** 1958 Na okładce magazynu „Artnews” pojawia się *Tarcza strzelnicza z czterema twarzami*, Jaspera Jonesa: dla niektórych artystów, na przykład Franka Stelli, Johns reprezentuje model malarstwa, w którym postać i tło łączą się w jeden obiekt-obraz; dla innych wprowadza on użycie codziennych znaków oraz conceptualną niejednoznaczność.
- 473** 1959a Lucio Fontana ma pierwszą wystawę retrospekcyjną: używa kiczu, aby podważyć idealizm modernizmu, krytykę tę rozwija jego protegowany Piero Manzoni.
- 477** 1959b Bruce Conner pokazuje w San Francisco Art Association *CHILD* -

zmasakrowaną postać siedzącą na wysokim krześle, stworzoną w proteście przeciwko karze śmierci; na zachodnim wybrzeżu rozwija się sztuka asamblażu i środowisk, tworzona przez Connera, Wallance Bermana, Eda Kienholza i innych, która jest dużo bardziej drastyczna, niż jej odpowiedniki w Nowym Jorku, Paryżu etc.

483 1959c Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Nowym Jorku wystawia „New Images of Man”: estetyka egzystencjalizmu zostaje rozciągnięta na politykę zimnej wojny w figuracji, w pracach Alberto Giacomettiego, Jeana Dubuffeta, Francisca Bacona, Willema de Kooninga i innych.

488 1959d *Obserwacje* Richarda Avendona i *Amerykanie* Roberta Franka wyznaczają dialektyczne normy nowojorskiej szkoły fotografii.

494 1959e Manifest sztuki neokonkretniej zostaje opublikowany w Rio de Janeiro w formie rozkładówki gazety codziennej *Jornal de Brasil*, zastępując obowiązującą wówczas racjonalistyczną interpretację abstrakcji geometrycznej interpretacją fenomenologiczną.

1960–1969

504 1960a Pod hasłem Nouveau Réalisme krytyk Pierre Restany organizuje w Paryżu grupę różnych artystów, która przeddefiniuje paradygmaty kolażu, ready made i monochromu.

ramka: Neoawangarda

509 1960b Clement Greenberg publikuje *Malarstwo modernistyczne*: jego krytycyzm zorientowany na nowe cele i w nowej postaci kształtuje debaty lat 60.

ramka: Leo Steinberg i płaska powierzchnia obrazu

515 1960c Roy Lichtenstein i Andy Warhol zaczynają wykorzystywać w malarstwie komiks i reklamę, w ich ślady idą James Rosenquist, Ed Ruscha i inni: tak narodził się amerykański pop-art.

520 1961 W grudniu Claes Oldenburg otwiera w nowojorskiej East Village *Sklep*, aranżację przestrzenną naśladującą okoliczne tanie sklepy, której wszystkie elementy są na sprzedaż; przez zimę i wiosnę w lokalu *Sklepu* odbywa się dziesięć happeningów w wykonaniu Ray Gun Theatre Oldenburga.

526 1962a W Wiesbaden (Niemcy Zachodnie) George Maciunas organizuje pierwsze z cyklu międzynarodowych wydarzeń, które zapoczątkowuje działalność ruchu Fluxus.

534 1962b W Wiedniu grupa artystów, do której zaliczają się Günter Brus, Otto Mühl i Hermann Nitsch, zapoczątkowuje akcjonizm wiedeński.

540 1962c Pod wpływem publikacji pracy Camilli Gray *The Great Experiment: Russian Art 1863–1922* na Zachodzie odżywa zainteresowanie zasadami konstrukttywizmu Władimira Tatlina i Aleksandra Rodczenki, rozwijanymi na różne sposoby przez młodszych artystów, takich jak Dan Flavin, Carl Andre, Sol LeWitt i innych.

ramka: „Artforum”

545 1962d Clement Greenberg jako pierwszy zwraca uwagę na abstrakcyjną stronę wczesnego pop-artu, cechę, która będzie pojawiać się wielokrotnie w twórczości czołowych przedstawicieli tego kierunku i tych, którzy pójdą ich śladem.

551 1963 Po opublikowaniu wspólnie z malarzem Eugenem Schönebeckiem dwóch manifestów, Georg Baselitz wystawia *Die Grosse Nacht im Eimer* (Wielka noc na nic) w Berlinie.

556 1964a 20 lipca, w 20. rocznicę nieudanego zamachu Stauffenberga na Hitlera, Joseph Beuys publikuje swoją fikcyjną autobiografię i wywołuje rozruchy na Festiwalu Nowej Sztuki w Akwizgranie (Niemcy Zachodnie).

562 1964b *Trzynastu najbardziej poszukiwanych ludzi* Andy’ego Warhola zainstalowano tymczasowo na fasadzie Pawilonu Stanu Nowy Jork podczas wystawy światowej w Nowym Jorku.

568 1965 Donald Judd publikuje *Konkretnie przedmioty*: minimalizm otrzymuje podbudowę teoretyczną, o którą zadbał jego główni praktycy, Judd i Robert Morris.

ramka: Maurice Merleau-Ponty RK

572 1966a Marcel Duchamp realizuje swoją instalację *Etant Donnés* w Philadelphia Museum of Art: jego coraz większy wpływ na młodszych artystów osiąga swój szczyt wraz z pośmiertnym ujawnieniem tego nowego dzieła.

576 1966b Otwarcie wystawy *Eccentric Abstraction* w Nowym Jorku: twórczość artystek takich jak Louise Bourgeois, Eva Hesse czy Yayoi Kusama wskazuje na ekspresyjną alternatywę dla rzeźbiarskiego języka minimalizmu.

581 1967a Publikacja *A Tour of the Monuments of Passaic, New Jersey* (Spacer śladami monumentów w Passaic, New Jersey). Robert Smithson wskazuje „entropię” jako pojęcie, z którego wywodzi się praktyka artystyczna końca lat 60. XX wieku.

585 1967b Włoski krytyk Germano Celant organizuje pierwszą wystawę *arte povera*.

591 1967c W swojej pierwszej manifestacji czterech artystów z francuskiej grupy BMPT maluje publicznie, każdy powtarza dokładnie, z płótna na płótno, wybraną, prostą konfigurację: ich forma malarstwa konceptualnego jest ostatnim z rzędu atakiem na „oficjalną” abstrakcję w powojennej Francji.

597 1968a Dwa najważniejsze muzea specjalizujące się w najnowocześniejszej, europejskiej i amerykańskiej sztuce lat 60. XX wieku – Stedelijk Van Abbemuseum w Eindhoven i Städtisches Museum Abteiberg w Mönchengladbach – wystawiają prace Bernda i Hilii Becherów, wzbudzając ogromnie zainteresowanie sztuką konceptualną i fotografią.

603 1968b Sztuka konceptualna przejawia się w publikacjach Sola LeWitta, Dana Grahama i Lawrence’a Weinera, podczas gdy Seth Siegelaub organizuje jej pierwsze wystawy.
ramka: Prasa artystyczna
ramka: Deskillling. Zbędne umiejętności

610 1969 Wystawa *When Attitudes Become Form* (Kiedy postawy stają się formą) w Brnie i Londynie jest przeglądem dokonań postminimalizmu, natomiast *Anti-Illusion: Procedures/Materials* w Nowym Jorku skupia się na sztuce procesualnej, której trzy zasadnicze aspekty realizują Richard Serra, Robert Morris i Eva Hesse.

1970–1979

616 1970 Michael Asher instaluje swój Pomona College Project: twórczość *site-specific* otwiera pole logiczne między rzeźbą modernistyczną a sztuką konceptualną. RK

621 1971 Guggenheim Muzeum w Nowym Jorku odwołuje wystawę Hansa Haackego i ogranicza udział Daniela Burena w Sixth Guggenheim International Exhibition: praktyki krytyki instytucji napotykają opór pokolenia minimalistów.
ramka: Michel Foucault

625 1972a Marcel Broodthaers instaluje *Musée d’Art Moderne, Département des Aigles, Section des Figures* (Muzeum Sztuki Nowoczesnej, Departament Orłów, Sekcja XIX wieku) w Düsseldorfie (Niemcy Zachodnie).

630 1972b Międzynarodowa wystawa *Documenta 5* w Kassel (Niemcy Zachodnie) potwierdza instytucjonalną akceptację sztuki konceptualnej w Europie.

636 1972c Ukazuje się *Uczyć się od Las Vegas*: inspirowani Las Vegas, jak również

pop-artem architektki Robert Venturi i Denise Scott Brown wystrzegają się „kaczki”, czyli budynku jako formy rzeźbiarskiej, na rzecz „dekorowanej budy”, w której na pierwszy plan wysuwają się symbole pop, ustanawiając stylistyczne kategorie dla projektowania postmodernistycznego.

644 1973 Otwarcie w Nowym Jorku Kitchen Center for Video, Music and Dance: sztuka video upomina się o przestrzeń instytucjonalną między sztuką wizualną i performance’em, telewizją i filmem.

649 1974 Wraz z *Trans-fixed*, w którym Chris Burden zostaje ukrzyżowany na volkswagenie garbusie, amerykańska sztuka performance’u dochodzi do ostatecznej granicy fizycznej obecności i wielu jej przedstawicieli porzuca, łagodzi czy w inny sposób zmienia swoje praktyki.

654 1975a Gdy twórczyni filmowa Laura Mulvey publikuje swój przełomowy esej *Przyjemność wzrokowa a kino narracyjne*, artystki nurtu feministycznego, takie jak Judy Chicago i Mary Kelly, formułują różne stanowiska na temat reprezentacji kobiet.
ramka: Prasa teoretyczna

660 1975b Ilya Kabakov kończy swój cykl albumów *Dziesięć postaci*, ważne świadectwo moskiewskiego konceptualizmu.

668 1976 W Nowym Jorku równocześnie powstaje P.S.1 i odbywa się wystawa *Skarby Tutanchamona* w Metropolitan Museum: o istotnych zmianach w strukturze instytucjonalnej świata sztuki świadczą zarówno alternatywne miejsce, jak i sensacyjna wystawa.

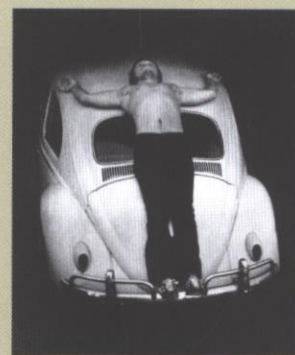
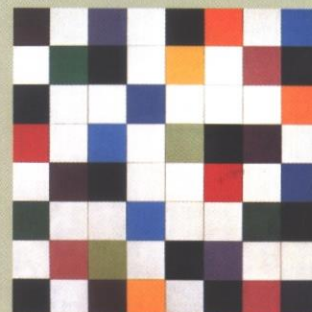
672 1977a Wystawa *Pictures* identyfikuje grupę młodych artystów, których strategia zawłaszczania i krytyka oryginalności promują pojęcie „postmodernizmu” w sztuce.

676 1977b Harmony Hammond broni feministycznej abstrakcji w nowym czasopiśmie „Heresies”.

1980–1989

688 1980 Otwarcie Metro Pictures w Nowym Jorku: nowa grupa galerii ma na celu wystawianie młodych artystów kwestionujących obraz fotograficzny i jego wykorzystanie w mediach informacyjnych, reklamie i modzie.
ramka: Jean Baudrillard

692 1984a Victor Burgin wygłasza wykład *Nieobecność obecności: konceptualizm i postmodernizm*: publikacja tego i innych esejów Allana Sekuly i Marthy Rosler

sygnalizuje nowe podejście do spuścizny anglo-amerykańskiego fotokonceptualizmu i do pisania o historii i teorii fotografii.

- 698** 1984b Fredric Jameson publikuje *Postmodernizm, czyli logika kulturowa późnego kapitalizmu*, a debata o postmodernizmie rozszerza się poza sztukę i architekturę, obejmując politykę kulturalną, i dzieli się na dwa przeciwstawne stanowiska.

ramka: Wiedza o kulturze

- 702** 1986 Otwarcie wystawy *Końcówka: odniesienia i symulacje w najnowszym malarstwie i rzeźbie* w Bostonie: podczas gdy dla jednych artystów rzeźba coraz bardziej staje się towarem, inni podkreślają wysunięcie się na pierwszy plan designu i ekspozycji.

- 707** 1987 Zorganizowana zostaje pierwsza akcja ACT-UP: aktywizm w sztuce rozniecony na nowo przez kryzys związany z AIDS, widoczne są współdziałanie różnych grup i interwencje polityczne, wykształca się nowy rodzaj estetyki *queer*.

ramka: Wojny o sztukę w USA

- 714** 1988 Gerhard Richter maluje *18 października 1977*: niemieccy artyści zastanawiają się nad możliwością odnowy malarstwa historycznego.

ramka: Jürgen Habermas

- 719** 1989 Otwarcie *Les Magiciens de la terre*, paryskiej wystawy wyboru dzieł sztuki z kilku kontynentów: dyskurs postkolonialny i wielokulturowa debata wywierają wpływ na produkcję i prezentację sztuki współczesnej.

ramka: Sztuka aborygeńska

1990–1999

- 726** 1992 Fred Wilson prezentuje *Mining the Museum* w Baltimore: krytyka instytucji sięga poza muzeum, a antropologiczny model sztuki projektu, oparty na badaniach terenowych, przyjmuje szeroki krąg artystów.

ramka: Interdyscyplinarność

- 732** 1993a Martin Jay publikuje *Downcast Eyes*, przegląd nowoczesnej filozofii pod kątem umniejszania znaczenia widzenia: tę krytykę wizualności eksplorują liczni artyści współcześni.

- 737** 1993b Wraz ze zburzeniem *Domu* Rachel Whiteread, odlewu szeregowego domu we wschodnim Londynie, w Wielkiej Brytanii na pierwszy plan wysuwa się grupa nowatorskich artystek.

- 741** 1993c W Nowym Jorku na Whitney Biennial mocno zaznacza się twórczość

skupiona na problematyce tożsamości, równocześnie z wykształcaniem się nowej formy sztuki upolitycznionej tworzonej przez artystów afroamerykańskich.

- 747** 1994a Wystawa Mike'a Kelleya u szczytu kariery unaocznia dojmujące zatroskanie stanem regresji i obrzydzenia, natomiast Robert Gober, Kiki Smith i inni za pomocą figur zmaltretowanego ciała mówią o seksualności i śmiertelności.

- 752** 1994b William Kentridge kończy *Felix in Exile* (*Felix na uchodźstwie*), dołączając do Raymonda Pettibona i innych, których prace są świadectwem nowej ważnej roli rysunku jako takiego.

- 756** 1997 Na 2 Biennale w Johannesburgu Santu Mofokeng wystawia *The Black Photo Album / Look at Me: 1890–1950*.

- 764** 1998 Wystawa dużych projekcji wideo Billa Viola gości po kolei w kilku muzeach: rzutowany obraz staje się wszechobecnym formatem w sztuce współczesnej.

ramka: Spektakularyzacja sztuki

ramka: McLuhan, Kittler i nowe media

2000–2015

- 773** 2001 Wystawa Andreasa Gursky'ego w pełni jego kariery, zorganizowana w nowojorskim Museum of Modern Art, sygnalizuje dominację fotografii przejmującej rolę malarstwa, często wykonywanej techniką cyfrową.

- 778** 2003 Wystawami takimi jak *Stacja Utopia* i *Strefa nagłej potrzeby* Biennale w Wenecji akcentuje nieformalną i dyskursywną naturę większości najnowszej produkcji artystycznej i działalności kuratorskiej.

- 784** 2007a Dużą retrospektywą w Cité de la Musique Paryż uznaje znaczenie amerykańskiego artysty Christiana Marclaya dla przyszłości sztuki awangardowej; ministerstwo spraw zagranicznych Francji wyraża własną wiarę w tę przyszłość, wysyłając Sophie Calle, aby reprezentowała Francję na Biennale w Wenecji; Brooklyn Academy of Music zleca Południowoafrykańczykowi Williamowi Kentridge'owi projekt scenografii do swojej inscenizacji *Czarodziejskiego fletu*.

ramka: Brian O'Doherty i „biały sześcian”

- 790** 2007b Wystawa *Niemonumentalny: Przedmiot w XXI wieku* zostaje otwarta w New Museum w Nowym Jorku: ekspozycja ta wskazuje na zainteresowanie asamblażem i akumulacjami rozbudzone na nowo wśród rzeźbiarzy młodszych pokolenia.

798 2007c Damien Hirst wystawia *Na miłość boską*, platynowy odlew ludzkiej czaszki wysadzany brylantami, wyceniony na 14 mln funtów; zostaje on sprzedany za 50 mln funtów, co oznacza, że pewna część sztuki jest otwarcie uznawana za sensację medialną i inwestycję rynkową.

804 2009a Tania Bruguera prezentuje *Kapitalizm generyczny* na konferencji multimedialnej „Our Literal Speed”, performance demonstrujący domniemane więzi i sieci zaufania oraz podobny sposób myślenia wśród publiczności ze świata sztuki, wystawiając te więzi na próbę.

810 2009b Jutta Koether prezentuje w nowojorskiej Reena Spaulings Gallery wystawę *Lux Interior*, która wprowadza performance i instalację w sam środek znaczenia obrazu: oddziaływanie sieci na najbardziej tradycyjny gatunek artystyczny – malarstwo – jest rozpowszechnione wśród artystów w Europie i Stanach Zjednoczonych.

818 2009c Harun Farocki wystawia szereg dzieł na temat wojny i jej wizji w Ludwig Museum w Kolonii i Rave Row w Londynie, wykazując związek między popularnymi formami rozrywki, jakie umożliwiają nowe media, takimi jak gry wideo, a prowadzeniem nowoczesnej wojny.

824 2010a Ai Weiwei prezentuje w Hali Turbin londyńskiej Tate Modern instalację w wielkiej skali *Ziarna słonecznika*: chińscy artyści reagują na gwałtowną modernizację i wzrost gospodarczy twórczością, która wchodzi w relację z obfitym krajowym rynkiem pracy i przekształca się w pełnoprawne społeczne projekty masowego zatrudnienia.

830 2010b Francuska artystka Claire Fontaine, którą „operowanie” przez dwoje asystentów – ludzi – samo w sobie jest podziałem pracy, wizualizuje ekonomię sztuki w dużej retrospektywie w Museum of Modern Art w North Miami na Florydzie: wystawa wyznacza moment pojawienia się awatara jako nowej formy artystycznej podmiotowości.

836 2015 Tate Modern, Museum of Modern Art i Metropolitan Museum of Art planują dalszą ekspansję, natomiast Whitney Museum of American Art otwiera nowy budynek, zamykając okres międzynarodowego wzrostu przestrzeni ekspozycyjnej dla sztuki nowoczesnej i współczesnej, w tym performance’u i tańca.

842 Okrągły stół | Kłopotliwe położenie sztuki współczesnej

857 Słownik
866 Polecane lektury
876 Wybrane strony internetowe
878 Źródła fotografii
885 Indeks

